

Janina Skotnicka

Dział Sztuki Ludowej

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 24, 199-214

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JANINA SKOTNICKA



DZIAŁ SZTUKI LUDOWEJ

Dział Etnografii, wyodrębniony w strukturze muzealnej w 1950 r., powołano oficjalnie w roku 1953. Pierwszym jego kierownikiem, do 1962 r., była Aleksandra Dobrowolska, związana z działem przez kolejne cztery lata. W latach: 1962-1990 funkcję tę pełniła Barbara Erber (etnograf), a następnie – Janina Skotnicka (etnograf), zatrudniona w muzeum od 1974 r. Od połowy lat 60. do około roku 1980, w wieloosobowym wówczas dziale, pracowało kilku etnografów: Izabela Skowronek Pieczulowa (1966-1970 oraz 1979-1986), Ewa Dorywalska (1970-1973) i Barbara Dzierżek (1974-1977).

Ponadto na stanowisku pomocnika muzealnego były w tym czasie okresowo zatrudnione: Barbara Lelonek, Alina Radwan i Anna Lewicka.

Dział Etnografii Muzeum Świętokrzyskiego (Narodowego), od czasu jego powołania do końca lat 70., gromadził zabytki kultury ludowej z terenu województwa kieleckiego (w ówczesnych jego granicach), ze szczególnym uwzględnieniem etnograficznego regionu świętokrzyskiego. Obok obiektów kultury materialnej, ilustrujących gospodarkę prymitywną, jak: zbieractwo, łowiectwo, rybołówstwo gromadzono narzędzia rolnicze z przełomu XIX i XX w. i wyroby rzemiosła ludowego. Dokumentacja współczesnej sztuki ludowej zapoczątkowana w końcu lat 50. zawierała rzeźbę i malarstwo, plastykę związaną z obrzędami oraz elementy zdobnictwa wnętrza.

Powołanie w 1976 r. Muzeum Wsi Kieleckiej w Kielcach, zdecydowało o zmianie profilu merytorycznego Działu (przemianowanego w 1989 r. na Dział Sztuki Ludowej) i zawężeniu problematyki badawczej do twórczości artystycznej mieszkańców wsi oraz jej kulturowych peryferii. Głównym nurtem tematycznym stało się dokumentowanie twórczości rzeźbiarskiej i malarskiej, wytworów rękodzieła i rzemiosła ludowego o cechach artystycznych oraz plastyki obrzędowej. W 1980 r., na podstawie wcześniejszych ustaleń i po uzyskaniu zgody Ministra Kultury i Sztuki, Muzeum Narodowe w Kielcach przekazało do MWK nieodpłatnie 1308 muzealiów etnograficznych (1046 pozycji inwentarzowych) z zakresu kultury materialnej.

W 1993 r., kolejnym etapem przekazu była dokumentacja fotograficzna budownictwa z lat 1956-1974 uzupełniająca materiały opisowe i rysunkowe gromadzone w dziale dla potrzeb skansenu (860 poz.). Ostatni przekaz z 1996 r. obejmował przedmioty wykonane z materiałów nietrwałych: bibuły, papieru i słomy (ok. 300 poz.) wpisywane do księgi materiałowej, z myślą o ich przeznaczeniu do dekoracji wiejskich chałup w skansenie.

Badania etnograficzne nad regionem świętokrzyskim do końca lat 50. XX w. podejmowały inne placówki (uniwersyteckie i muzealne) specjalizujące się w wybranych zagadnieniach kultury ludowej. W pierwszych latach swojej działalności Dział Etnograficzny ściśle współpracował z tymi ośrodkami, zarówno w zakresie gromadzenia zbiorów, jak i naukowego ich opracowywania. Samodzielne prace, podjęte na początku lat 60. miały charakter penetracyjny i obejmowały obszar całej Kielecczyny. Dotyczyły szeroko rozumianej kultury ludowej: budownictwa wiejskiego, rolnictwa, tkactwa i stroju ludowego, garncarstwa i ceramiki, kowalstwa, zabawkarstwa, rzeźby, plastyki obrzędowej, a także poezji i literatury. Badania terenowe prowadzone w 2. poł. lat 60. związane były już z przygotowaniem dwóch stałych ekspozycji: *Garncarstwa ludowego nad Kamienną* prezentowanej w Muzeum Regionalnym w Ostrowcu Świętokrzyskim oraz *Kultury ludowej Kielecczyny*, w Muzeum Świętokrzyskim przy Rynku (wówczas Plac Partyzantów). W następnych latach, do 1980 r., badane były nadal różne dziedziny kultury ludowej, w szczególności zaś rzemiosło w związku z przygotowywaną wystawą czasową: *Rzemiosło ludowe Kielecczyny* oraz planowaną stałą wystawą garncarstwa ludowego w Chałupkach koło Morawicy.

Od początku swego istnienia Dział Etnografii podejmował starania zmierzające do realizacji skansenu na terenie województwa kieleckiego. Z inicjatywy Działu, w 1968 r., podjęto (kontynuowane w 1972 i 1973 r.) badania zespołowe pod kierownictwem prof. Romana Reinfussa dotyczące budownictwa ludowego oraz urządzenia tradycyjnego wnętrza mieszkalnego.

Historia zbiorów etnograficznych wiąże się z początkami muzealnictwa kieleckiego. Ze skromnych, ocalałych po II wojnie światowej zbiorów etnograficznych, gromadzonych przez istniejące przy PTK – Muzeum Świętokrzyskie przejęto jedynie zespół wycinanek opoczyńskich wykonanych w latach 1906-1908 oraz kilka pojedynczych obiektów, które stały się zaczątkiem kolekcji liczącej dziś ponad 4800 muzealiów. Dużą liczbę obiektów otrzymało muzeum od instytucji państwowych i społecznych oraz indywidualnych ofiarodawców. Wydział Kultury Prezydium WRN w Kielcach, który w latach 1945-1955 inicjował konkursy sztuki ludowej przekazał do zbiorów działu: ceramikę, tkaniny, stroje, rzeźby i wycinanki (1964 r. – 53 obiekty; 1970 r. – 279 obiektów). W 1955 r. Kolegium Orzekające przy Powiatowej Radzie Narodowej w Kielcach skierowało do muzeum odebrany kłusownikom sprzęt rybacki – wędki oraz kilka rodzajów sieci z powiatu opoczyńskiego, a Kielecki Oddział Polskiego Związku Wędkarskiego – żelazne ości rybackie, z powiatów kieleckiego i włoszczowskiego. Państwowy Dom Opieki dla Przewlekłe Chorych w Dobromyślu koło Kielc przekazał narzędzia (35 pozycji inwentarzowych) z warsztatu zmarłego w tym ośrodku rzeźbiarza – Józefa Piłata oraz jego korespondencję wpisaną do archiwum działowego. Wśród instytucji społecznych ofiarodawcami byli: Spółdzielnia Pracy „Gromada”, która wzbogaciła zbiory ceramiki dwoma modelami wiejskich pracowni garncarskich oraz młodzieżowe Koło Przyjaciół Muzeum przy Liceum Technik Plastycznych w Kielcach. W ciągu dwóch lat istnienia tego koła człon-

kowie przekazali 25 obiektów (narzędzi tkackich i gospodarskich), głównie z powiatu opatowskiego i koneckiego. Należy podkreślić, że skromne fundusze Muzeum Narodowego przeznaczone na kupno muzealiów etnograficznych były wielokrotnie uzupełniane specjalnymi dotacjami: Zespołu ds. Plastyki przy Ministerstwie Kultury i Sztuki (zakupy z konkursów sztuki ludowej), Wydziałów Kultury Prezydium Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej w Kielcach oraz Społecznego Funduszu Odbudowy Stolicy, który sfinansował kupno i wyposażenie zabytkowej chaty w Bielinach.

W latach 1990-2000 dotacje z funduszu Ministerstwa Kultury i Sztuki (Departament Edukacji Kulturalnej) umożliwiły pozyskanie wielu cennych obiektów sztuki ludowej. Najliczniejsza jest jednak grupa zabytków wyszukiwanych i kupowanych z własnych środków muzeum, w wyniku stałych poszukiwań terenowych prowadzonych przez pracowników działu etnograficznego; największy ich zespół pochodzi z lat 1966-1970.

KOLEKCJE

Rzeźba

Kolekcja rzeźby zapoczątkowana w 1958 r. to działalność ponad 80 rzeźbiarzy należących do kilku pokoleń twórców. Najstarsi z nich – kontynuatorzy dawnej rzeźby ludowej, urodzeni w końcu XIX w., zajmowali się już nią w okresie międzywojennym. Twórczość tych ludzi jest wynikiem bezpośredniego, impulsywnego działania, daleka od świadomych poszukiwań konwencji ludowej. Ich rzeźby stanowią źródło inspiracji dla kolejnych pokoleń twórców. Do tej generacji należą: Leon Kudła (1879-1964), Józef Piłat (1900-1970), Michał Grygiel (1880-1967), Marian Brudek (1885-1981), Józef Kwiecień (1896-1980) i Izidor Lipiec (1899-1978). Jako typowi świątkarze trzymali się dość wiernie tradycyjnych wzorów ikonograficznych, które oglądali w miejscowych kościołach, na obrazkach dewocyjnych i oleodrukach. Tematyka świecka w ich twórczości pojawiła się dopiero w okresie powojennym, gdy ich osobowość artystyczna była w pełni ukształtowana. Wśród rzeźbiarzy tego pokolenia Leon Kudła uważany jest za najwybitniejszego w Polsce artystę ludowego, a jego twórczość – za zjawisko o najwyższych walorach artystycznych. W zbiorach posiadamy kilkanaście jego prac wykonanych w końcu lat 50. i na początku lat 60. XX w., a więc pod koniec życia artysty. Drugim, obok Kudły utalentowanym rzeźbiarzem był Józef Piłat, aż najpełniej udokumentowany w zbiorach muzealnych 150 pracami.

Dużą grupę rzeźbiarzy stanowią twórcy urodzeni w pierwszym 20-leciu ubiegłego wieku, którzy swoją karierę artystyczną rozpoczynali w latach 60. i 70. W twórczości tych ludzi widoczna jest już swoboda w interpretowaniu tematyki religijnej i duży wzrost zainteresowania tematyką świecką. W tej grupie do najciekawszych i najlepiej udokumentowanych w zbiorach etnograficznych (68 pracami) należy Adam Zegadło (1910-1989). Duży dorobek rzeźbiarski mają także: Józef Franusiak, Bronisław Dziopa, Józef Zganiacz, Józef Kaczmarek, Stanisław Denkiewicz i Stanisław Marcisz. Pozostała, liczna grupa rzeźbiarzy średniego i młodego pokolenia reprezentują w zbiorach muzealnych wiejscy i miejscy amatorzy, niekiedy bardzo utalentowani, którzy poszukują inspiracji w tematyce świątkarskiej i wiejskiej. W tej grupie twórców ciekawie prezentuje się twórczość Tadeusza Żaka, Antoniego Barana, Grzegorza Króla, Henryka Cichockiego i wielu innych wykonawców.

Malarstwo

Kolekcja malarstwa ludowego jest mniej liczna; obok obrazów powstałych na przełomie XIX i XX stulecia w warsztatach ludowo-rzemieślniczych, obejmuje wyłącznie prace wykonane w okresie powojennym. Współczesne malarstwo, zaliczane do nurtu ludowego jest zjawiskiem nowym i ma charakter indywidualnej wypowiedzi. W zbiorach mamy odnotowaną twórczość siedemnastu malarzy. Są to zarówno pojedyncze przykłady twórczości niektórych z nich, jak i całe kolekcje. Największą sławę zdobyła samorodna malarka z Rataj – Marianna Wiśnios (1909-1996). Twórczość tej artystki dokumentują 87 obrazów malowanych na papierze w technice mieszanej. Są to głównie malowidła o treści religijnej, pochodzące z różnych okresów jej działalności, najcenniejsze z nich i zarazem najwcześniejsze z lat 50. Równie bogatą kolekcję (100 prac) pozostawił w zbiorach znany wiejski akwarelista – Józef Franusiak (1914-1981). Malarstwo sztalugowe (olej na płótnie, płycie pilśniowej) reprezentują liczne prace uzdolnionych, znanych nie tylko w naszym regionie artystów. Do najciekawszych z nich należą: Stanisław Bąk, Józef Firmanty, Tadeusz Żak oraz Eugeniusz Brożek. Tematyka obrazów jest bardzo różnorodna: religijna, obrzędowa, inspirowana codziennym życiem na wsi, oraz świętowaniem, a u twórców pokolenia wojennego, także historią.

Zbiory tkaniny i stroju ludowego

Tkactwo w dawnej, samowystarczalnej gospodarce wsi kieleckiej stanowiło jedną z poważniejszych dziedzin produkcji wśród zajęć pozarolniczych. Surowców dostarczało wyłącznie gospodarstwo wiejskie – powszechnie uprawiano len i konopie, hodowano owce.

Tkano płótno lniane na odzież i do użytku domowego (prześcieradła, ręczniki, derki) oraz tkaniny wełniane na sukmany, zapaski, spódnice oraz kilimy do nakrywania łóżek. Wszystkie te kategorie wyrobów znajdują się w zbiorach etnograficznych. Dobrze udokumentowany jest ubiór ludowy, zarówno codzienny (całkowicie lniany), jak i odświętny. Ten zgromadzony jest we wszystkich jego regionalnych odmianach, za wyjątkiem stroju sandomierskiego, który zaniknął już pod koniec XIX w. Najpełniej reprezentowany jest strój świętokrzyski, kielecko-włoszczowski, opoczyński i radomski. Z krakowskiego (odmiany wschodniej) posiadamy tylko niektóre jego elementy, głównie z ubioru męskiego. W kolekcji stroju dominują – tych mamy najwięcej – charakterystyczne dla Kielecczyny zapaski o zróżnicowanym, barwnym raporcie, a bogactwem haftów wyróżniają się odświętne koszule kobiece z regionu opoczyńskiego.

Garncarstwo i ceramika figuralna

Wyroby ceramiki ludowej w zbiorach muzealnych były gromadzone od wczesnych lat 50. Na te lata przypada największe zainteresowanie ludową kulturą materialną, a garncarstwo, należące do najbardziej rozwiniętych dziedzin rzemiosła ludowego, miało wówczas wielu swoich przedstawicieli. Wyroby ceramiki ludowej, zgrupowane są w kilkunastu (wydzielonych w zbiorach) ośrodkach garncarskich. Do najlepiej udokumentowanych należą warsztaty z Iłży, Jedlanki Starej, Rędocińska, Sobótki, Odrowąża, Skalbmierza, Szczekocin, Denkowa, Kątów Denkowskich, Koszar i Chałupek. Muzealia z tego zakresu obejmują naczynia codziennego użytku, używane na wsi kieleckiej jeszcze w latach 60. XX w., oraz naczynia dekoracyjne (o tradycyjnej formie i charakterystycznym dla ośrodka zdobnictwie) wykonywane na rynek miejski. Ceramika figuralna, zapoczątkowana przez garncarzy

iłżeckich w okresie międzywojennym, a kontynuowana w okresie późniejszym przez innych uzdolnionych garncarzy jest nadal prężnym działem wytwórczości ludowej, co znajduje odzwierciedlenie w zbiorach muzealnych. Szczególnie cenną jest kolekcja ceramiki iłżeckiej, chronologicznie najwcześniejsza i bogato reprezentowana.

Poza wymienionymi kolekcjami dział posiada ciekawe, chociaż skromniejsze ilościowo grupy zabytków. Należą do nich zabawki, zarówno gliniane, wytwarzane przez garncarzy wszystkich ośrodków, jak i drewniane, pochodzące ze znanego ośrodka zabawkarskiego z okolic Suchedniowa. Asortyment zabawek jest dość szeroki: bryczki z konikami, kołyski, *karuzelki*, ptaki z ruchomymi skrzydłami, taczki, wózki, konie na biegunach itp. Większość z nich została indywidualnie opracowana przez zabawkarzy, którzy stworzyli własny styl, tak charakterystyczny dla ośrodka kieleckiego.

Obiekty związane z plastyką obrzędową obejmują rekwizyty weselne, wielkanoce i bożonarodzeniowe. Dużą i szczególnie interesującą grupę tworzą zabytki kultury ludowej związane ze świętami Bożego Narodzenia: szopki – teatryzki z zespołami kukiełek z początku XX stulecia oraz oryginalne maski kołędników z Tarczka koło Bodzentyna.

Wyroby snycerskie reprezentuje duży zespół przęślic spotykanych na naszym terenie – powszechnie do I wojny światowej. W zdobnictwie tych przedmiotów przeważa ornamentyka geometryczna wykonana techniką prostego rytu i techniką klinową.

Zdobnictwo wnętrza, nadal kontynuowany dział plastyki ludowej, w zbiorach reprezentuje duży zespół wycinanek z kolorowego papieru: opoczyńskich, kieleckich i radomskich; najwcześniejsze z nich zostały wykonane w latach 1908-1910.

WYSTAWY

Pierwsza stała wystawa etnograficzna otwarta została w 1950 r., w pięciu salach łączących frontową część muzeum w kamienicy przy Rynku z odbudowaną oficyną przy ul. Orlej. Oprócz zabytków etnograficznych kupionych przez muzeum do 1950 r. (narzędzia rolnicze, narzędzia i urządzenia tkackie oraz sprzęt domowy) przy urządzaniu wystawy wykorzystano materiały pochodzące z konkursów sztuki ludowej organizowanych przez Wydział Kultury Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach. Obejmowały one ceramikę, tkactwo, wycinanki i wyroby kowalskie. Na wystawie pokazano także ocalałe obiekty ze zbiorów dawnego Muzeum Świętokrzyskiego przy PTK: zespół wycinanek opoczyńskich, drewniane kołatki dla bydła i laski stróżów wiejskich. Ekspozycja etnograficzna, znacznie rozszerzona w latach 1955-1958, miała już następujące działy: rolnictwo, rzemiosło (tkactwo) i sztukę ludową z wydzieloną specjalnie częścią regionalnych ubiorów ludowych z terenu woj. kieleckiego.

Ważnym wydarzeniem było otwarcie w 1959 r. punktu etnograficznego w Bielinach, gdzie w XVIII-wiecznej chałupie urządzono pokaz wystroju wnętrza mieszkalnego, typowego dla regionu świętokrzyskiego z końca XIX wieku. Chata wąskofrontowa, jednotraktowa, z datą 1789 na belce, mieściła blisko 150 zabytków z Bielina i najbliższych wsi – Huty Podłysicy i Kakonina. Wobec ciasnoty magazynów muzealnych i braku możliwości przechowywania większych obiektów, chałupa ta była jednocześnie naturalnym magazynem tradycyjnych narzędzi rol-

nicznych i sprzętów domowych. Podobne ekspozycje *in situ* urządzono w zabytkowej chacie w Kakoninie oraz w zagrodzie w Bodzentynie – obiektach wykupionych przez Urząd Konserwatorski w Kielcach, oddanych muzeum w czasowy depozyt, t.j. do chwili powstania kieleckiego skansenu.

Po wieloletnim remoncie sal przeznaczonych na ekspozycję etnograficzną uruchomiona została nowa, czynna w latach: 1968-1980, stała wystawa *Kultura ludowa Kielecczyny* wg scenariusza Aleksandry Dobrowolskiej i Barbary Erber. Oprawy plastyczną opracowali Jan Golka, Andrzej Grabiwoda i Krzysztof Jackowski. Ekspozycja ta, dobrze przygotowana pod względem merytorycznym, poprzedzona była wieloletnimi badaniami terenowymi oraz zakupami obiektów w terenie. Wystawa nie miała charakteru monograficznego, nie przedstawiała całokształtu problematyki, a jedynie wybrane zagadnienia z kultury ludowej. Chronologicznie obejmowała przełom XIX i XX wieku, z wyjątkiem sztuki ludowej, gdzie zgromadzono (w zdecydowanej większości) wytwory współcześnie żyjących artystów.

Wystawę otwierały materiały z przełomu XIX i XX w. przedstawiające rozwój naukowych zainteresowań kulturą ludową Kielecczyny. W części poświęconej produkcji rolniczej pokazano narzędzia przełomu XIX i XX stulecia używane w pracach polowych, które wraz fotogramami demonstrującymi ich użycie obrazowały stan techniki rolnej. Ekspozycja tkactwa ilustrowała proces pozyskiwania surowca i obróbki włókna. Strój ludowy, charakterystyczny dla woj. kieleckiego prezentowany był we wszystkich jego odmianach, za wyjątkiem stroju sandomierskiego. Uzupełniał go pokaz lnianego ubioru roboczego. Prezentacja sztuki ludowej obejmował kilka dziedzin: rzeźbę, garncarstwo, zdobnictwo w drewnie, kowalstwo artystyczne, zdobnictwo wnętrza izby (wycinanki, pajaki), pojedyncze przykłady meblarstwa, zaś w grupie plastyki związanej z obrzędami – pisanki i maski kolędnicze. Wśród rzeźb pokazano m.in. prace Leona Kudły, Józefa Piłata, Ignacego Bochenka, Stanisława Jabłońskiego i Adama Zegadły. Rzemiosło reprezentowały wyroby garncarskie, zdobione użytkowe przedmioty kowalskie oraz wyroby snycerskie – ozdobne przęślice.

Wystawie towarzyszył obszerny katalog, który poza krótką charakterystyką województwa z punktu widzenia etnograficznego, wprowadzał w zagadnienia osadnictwa, rolnictwa i tkactwa, ilustrował przemiany stroju ludowego i źródła ludowej sztuki. W związku ze zmianą profilu badań i gromadzenia zbiorów oraz zawężeniem problematyki badawczej do zagadnień sztuki ludowej zaistniała potrzeba zmiany dotychczasowej ekspozycji. Przygotowany scenariusz i projekt plastyczny nowej ekspozycji, z braku środków nie doczekały się realizacji. Sale byłej wystawy etnograficznej zamienione zostały na sale wystaw czasowych i służyły wszystkim działom muzeum.

W 1991 r. udośćniona została nowa stała wystawa etnograficzna: *Współczesna sztuka ludowa Kielecczyny* (wrzesień 1991 – październik 2000) przygotowana wg scenariusza Barbary Erber i Janiny Skotnickiej, z aranżacją plastyczną Andrzeja Zapały. Nowa ekspozycja była prezentacją szeroko pojętej sztuki ludowej XX wieku. Wystawę, na której zgromadzono blisko 500 eksponatów z Kielecczyny, rozpoczął pokaz zabawki ludowej wykonanej z naturalnych i łatwo dostępnych surowców – słomy, sitowia, skrawków tkanin i drewna. Odrębną kategorię stanowiły gliniane *gwizdawki*, fujarki i miniaturowe naczynia wytwarzane przez zawodowych garncarzy oraz zabawki drewniane produkowane masowo w ośrodku zabawkarskim skupionym w Łącznej i okolicznych wioskach. Na wystawie bogato zaprezentowana była ceramika figuralna oraz

wyroby garncarskie – naczynia z ośrodków czynnych w okresie powojennym. Obok pozbawionych szkliwa biskwitów (wyrabianych w warsztatach w rejonie Ostrowca Świętokrzyskiego), popularnych *siwaków* ze Szczekocin, toczono naczynia pokryte szkliwem barwy zielonej, miodowej i brunatnej (w Iłży, Skalbmierzu, Odrowążu, Rędocinie, Sobótce i Chałupkach). Tę część ekspozycji zamykał pokaz wycinanek z kolorowego papieru: opoczyńskich – chronologicznie wcześniejszych kieleckich i radomskich oraz barwnych *pająków* – ze słomy, nici, papieru i wełny. Dekoracyjnym akcentem były bukiety z bibułowych kwiatów. Kowalstwo reprezentowały wyroby o charakterze użytkowym nawiązujące do wyrobów dawniejszych: formą, zdobnictwem oraz techniką wykonania.

Tradycyjny strój ludowy pokazano w kilku jego odmianach: radomsko-kozienskiej, opoczyńskiej, kielecko-włoszczowskiej, świętokrzyskiej i krakowskiej. Pokaz uzupełniały haftowane gorsety, wełniane „kilimy”, derki o zróżnicowanych kolorystycznie układach pasowych oraz bogato zdobione prześclice.

W ekspozycji rzeźby i malarstwa zaprezentowano prace 33 uzdolnionych artystów. W rzeźbie, obok prac twórców: Leona Kudły, Józefa Piłata, Izzydora Lipca, Adama Zgadły i Jana Bernasiewicza można było oglądać twórczość wiejskich artystów tworzących współcześnie m.in.: Józefa Zganiacza, Tadeusza Żaka, Antoniego Barana, Aleksandra Kucharskiego czy Stanisława Marcisza. Ekspozycji rzeźby towarzyszył pokaz malarstwa (o zróżnicowanej tematyce: religijnej, wiejskiej i historycznej) dobrze znanych artystów: Józefa Firmantego, Eugeniusza Broźka, Kazimierza Rozina, Tadeusza Żaka oraz Marianny Wiśnios, której ekspresyjne malowidła stanowiły poruszający i piękny akcent tej części ekspozycji.

Likwidacja wystawy etnograficznej, która związana była ze zwrotem wszystkich pomieszczeń ekspozycyjnych (jak również magazynowych) przy Rynku, kolejny już raz pozbawiła Dział stałej ekspozycji.

Po kilku latach przerwy, w czerwcu 2006 r. przy ul. Orlej otwarta została wystawa: *Region świętokrzyski, człowiek i środowisko*, na której zaprezentowano ekspozycje z Działów: Przyrody, Archeologii i Sztuki Ludowej. Scenariusz ekspozycji etnograficznej przygotowała Janina Skotnicka, a oprawą plastyczną opatrzył Waldemar Oleszczak. Z uwagi na niewielką powierzchnię ekspozycyjną tematyka etnograficzna została tylko zasygnalizowana. Z kolekcji sztuki ludowej pokazano przede wszystkim rzeźbę i malarstwo. W większym wyborze wyeksponowano prace najstarszych świątkarzy urodzonych na przełomie XIX i XX wieku oraz pojedyncze przykłady twórczości współczesnych nam artystów. Powojenne malarstwo dokumentują prace (o tematyce religijnej, obrzędowej i wiejskiej) wszystkich znanych w naszym regionie twórców. Z rzemiosła, garncarstwa i kowalstwa pokazano wyroby o charakterze dekoracyjnym. Są to dziedziny sztuki, której wytwory, chociaż wykonane w czasach nam współczesnych, są kontynuacją form o wcześniejszych tradycjach. Na tle wiejskiej izby, z wyodrębnionym piecem i „świętym kątem”, nieodzownym w każdym tradycyjnym wnętrzu, pokazano także ubiór codzienny typowy dla całego obszaru, a z braku miejsca na szerszą prezentację, najbardziej charakterystyczny dla regionu strój świętokrzyski (męski i kobiecy) z przełomu XIX i XX w.

Wystawie regionalnej towarzyszy bogato ilustrowany informator; w części dotyczącej etnografii – z omówieniem twórczości plastycznej mieszkańców wsi kieleckiej.

Na uwagę zasługują także niektóre wystawy stałe przygotowane poza muzeum przez pracowników działu.

Garncarstwo ludowe nad Kamienną (1966-1976), prezentowana w Muzeum Regionalnym w Ostrowcu Świętokrzyskim, przygotowana przez Barbarę Erber; z oprawą plastyczną: Huberta Dąbrowskiego i Ireny Janczewskiej. Przedstawiono na niej rozwój garncarstwa ludowego w ośrodkach położonych w dolinie rzeki Kamiennej, koncentrujących się wokół najstarszego z nich Denkowa. Wystawa szerzej traktowała sytuację garncarstwa w XX w. przedstawiając współczesny, typowy dla omawianego obszaru warsztat pracy garncarza, warunki produkcji, wyroby oraz ich zbyt. Ekspozycji towarzyszył bogaty materiał ilustracyjny: mapy, fotogramy, dokumenty cechowe oraz plansze z charakterystyką omawianych ośrodków.

Garncarstwo w Chałupkach — wystawa planowana już w latach 70. doczekała się realizacji w 1998 r. w Ośrodku Tradycji Garncarstwa w Chałupkach koło Morawicy, wzniesionym na miejscu dawnego warsztatu Józefa Głuszka. Wystawa przygotowana została przez Dział Sztuki Ludowej przy współpracy z Muzeum Wsi Kieleckiej i Wojewódzkim Domem Kultury w Kielcach. Autorkami scenariusza były Barbara Erber i Janina Skotnicka, a oprawy plastycznej Danuta Dąbska.

Tematyka ekspozycji obejmowała historię tego ośrodka od połowy XIX wieku, aż do lat 80. XX wieku, tj. do chwili jego wygaśnięcia.

Szerzej zaprezentowano garncarstwo w wieku XX. — miejsce pracy garncarza, wyposażone w oryginalny zachowany *in situ* piec, narzędzia i urządzenia niezbędne przy produkcji. Na tym tle pokazano wyroby z Chałupek: naczynia codziennego użytku i naczynia dekoracyjne, które w latach 70. rozślawiły ośrodek. Treść wystawy uwzględnia również (wyrabianą w okresie powojennym) rzeźbę w glinie, zabawki i galanterię ceramiczną.

WYSTAWY CZASOWE

Józef Piłat – pośmiertna wystawa rzeźb (październik – grudzień 1972). Autorką scenariusza była Barbara Erber, a projekt plastyczny przygotował Krzysztof Jackowski. Ekspozycję prac Józefa Piłata, jednego z najwybitniejszych rzeźbiarzy ludowych Kielecczyny, rozmieszczono w trzech salach wystawowych. W pierwszej sali pokazano warsztat pracy rzeźbiarza i najwcześniejsze jego prace — głównie drewniane świątki — wyrzeźbione w okresie międzywojennym i w latach 1940-1958. Zapoczątkowana już w tym okresie tematyka świecka znalazła swoje rozwinięcie w latach późniejszych. Obok tematów religijnych, dobrze Piłatowi znanych, pojawiły się nowe, rzeźby o tej samej problematyce inspirowane przez kolekcjonerów, oraz o treści wiejskiej i historycznej. Nie były to tylko nowe realizacje, ale i nowy materiał — piaskowiec pińczowski. Ekspozycję zamykały prezentowane w trzeciej sali rzeźby związane ze światem wierzeń, prace o tematyce fantastyczno-baśniowej oraz wyobrażenia gadów i różnego rodzaju stworów. Na wystawie zaprezentowano około 180 prac, ze zbiorów Muzeum Narodowego, oraz Muzeum Etnograficznego w Krakowie i wielu kolekcji prywatnych. Wystawie towarzyszył obszerny katalog opracowany przez B. Erber, będący barwną opowieścią o życiu i twórczości Józefa Piłata.

Współczesna rzeźba ludowa ze zbiorów MNKi (marzec – maj 1978), prezentowana była z okazji 70. rocznicy kieleckiego muzeum. Scenariusz opracowała Barbara Erber, oprawę plastyczną Grzegorz Knap. Pokaz stał się okazją do przeprowadzenia charakterystyki twórczości rzeźbiarskiej kilku pokoleń twórców; pokazano około 200 rzeźb 44 autorów, których artystyczna działalność rozwijająca

się po II wojnie światowej została udokumentowana w zbiorach naszego muzeum. Zgromadzone na wystawie prace uchwyciły fakt wychodzenia, nawet najstarszych rzeźbiarzy, z kręgu świątkarstwa i podejmowania tematyki świeckiej, głównie wiejskiej. Pokazano też prace amatorów wiejskich i miejskich, którzy po 1945 roku włączyli się w nurt twórczości ludowej. Wystawa przedstawiała różnorodność formalnych rozwiązań: od rzeźby nawiązującej do dawnej tradycji, po samodzielne i oryginalne opracowania oraz rzemieślniczo poprawne i stylizowane.

Wzory sztuki ludowej (lipiec 1983 – sierpień 1984), scenariusz Barbara Erber, oprawa plastyczna Grzegorz Knap. Okazją do jej prezentacji był kolejny jubileusz 75. rocznicy powstania muzeum. Wystawę tę, komisja konkursowa Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach uznała za muzealne wydarzenie roku. Wystawa obejmowała kilka wątków tematycznych: wizerunki popularnych świętych, przedstawienia maryjne, chrystologiczne oraz tematy najchętniej podejmowane przez wiejskich artystów: *Pieta*, *Ostatnia Wieczerza* i *Święta Rodzina*. Zgromadzono na niej około 200 prac, w tym 36 obiektów stanowiących wzór. Głównymi wzorami, przykładami źródeł inspiracji były oleodruki pochodzące m.in. ze zbiorów Muzeum Wsi Kieleckiej. Zaprezentowano ponad 160 prac 40 artystów udokumentowanych w zbiorach własnych muzeum. Ekspozowane prace opatrzone oryginalnym cytatami artystów.

Garncarstwo ludowe województwa kieleckiego i jego pogranicza w świetle badań Muzeum Narodowego w Kielcach (wrzesień 1984 – kwiecień 1985). Wystawa prezentująca wyniki wieloletnich badań geologicznych i etnograficznych przygotowana została wspólnie z Działem Przyrody wg scenariusza Eugenii Fijałkowskiej i Janiny Skotnickiej, z oprawą plastyczną Grzegorza Knapa. W ekspozycji wykorzystano przede wszystkim zbiory własne oraz obiekty wypożyczone z Muzeum Regionalnego w Ostrowcu Świętokrzyskim, Muzeum Okręgowego w Sandomierzu i Muzeum Wsi Kieleckiej w Kielcach. Łącznie, na wystawie pokazano 177 eksponatów, w tym okazy geologiczne, ceramikę użytkową i inne formy ceramiczne, tj. rzeźbę w glinie, galanterię ceramiczną oraz narzędzia i urządzenia stanowiące wyposażenie warsztatu garncarza. W obrębie przedstawionych 23 ośrodków garncarstwa (w tym 13 wygasłych) zaprezentowano charakterystyczne wyroby i ich tradycyjne zdobnictwo oraz zilustrowano ich zaplecze surowcowe – gliny nagromadzone w różnych formacjach geologicznych. Wystawę uzupełniały: mapa geologiczno-etnograficzna, przekroje i profile geologiczne, fotografie garncarzy przy pracy oraz tablice zawierające podstawowe informacje o każdym z ośrodków.

Malarstwo Marianny Wiśnios (wrzesień – listopad 1988) – wystawa monograficzna przygotowana w ramach obchodów 80. rocznicy powstania muzeum; scenariusz Barbara Erber, oprawa plastyczna Grzegorz Knap. Była to już druga prezentacja prac tej samorodnej malarki przygotowana przez Muzeum Narodowe w Kielcach. Przedstawiono na niej 95 obrazów (o tematyce religijnej i świeckiej) i szkiców powstałych w latach 1950-1987. Prace zostały pokazane w salach zgodnie z przyjętym przez autorkę ekspozycji podziałem chronologicznym i tematycznym. Reprezentatywność tematyki i technik wykonania poszczególnych malowideł została osiągnięta dzięki wykorzystaniu oprócz zbiorów własnych muzeum także prac udostępnionych przez innych właścicieli kolekcji: Barbary i Czesława Erberów, Jerzego Krzewickiego, Bolesława Nawrockiego, Kariny i Ludwika Zimmererów. Do celów ekspozycyjnych wydano oryginalny katalog – druk bibliofilski przygotowany przez Barbarę Erber z układem graficznym Czesława Erbera. Druk

został wydany na papierze pakowym, co stanowi nawiązanie do materiału używanego przez malarkę. Zawarto w nim: omówienie twórczości, katalog prac, fragment wypowiedzi Marianny Wiśnios o sobie, kalendarium udziału w wystawach i wkładkę z czarno-białymi reprodukcjami.

Ciekawym pomysłem na popularyzację sztuki ludowej, w warunkach braku stałej ekspozycji, okazał się cykl pokazów przygotowanych przez dział w latach: 2002-2003 w pałacu, w małej sali na parterze. W ramach cyklu zaprezentowano tematy:

- *Wiosna – Wielkanoc w twórczości artystów ludowych*
- *Inspiracje maryjne w sztuce ludowej*
- *Ptaki – cudaki, czyli urok sztuki naiwnej*
- *Wieś kielecka – w polu i zagrodzie*
- *Szopka Józefa Piłata*
- *Na szczęście, na zdrowie, na ten Nowy Rok*
- *Motywy żydowskie w sztuce ludowej*
- *Święci Pańscy*
- *Opowieść okupacyjna*
- *Zima na wsi*
- *Sztuka inspirowana tradycją.*

Łącznie pokazano ponad 300 obiektów z zakresu rzeźby, malarstwa, ceramiki i plastyki obrzędowej. Scenariusze wystaw i oprawę plastyczną ekspozycji przygotowała Janina Skotnicka.

WYSTAWY

- *Współcześni rzeźbiarze ludowi woj. kieleckiego*, wystawa objazdowa 1964-1965: Kielce, Opole, Nysa, Racibórz, Sandomierz, Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice; realizacja Barbara Erber
- *Garncarstwo ludowe w rejonie Kamiennej*, wystawa stała, Muzeum Regionalne w Ostrowcu Świętokrzyskim, 1966-1976; realizacja Barbara Erber
- *Kultura ludowa Kielecczyny*, wystawa stała, Kielce 1968-1980, MNKi; realizacja Aleksandra Dobrowolska i Barbara Erber
- *Sztuka ludowa woj. kieleckiego*, wystawa pokonkursowa, Kielce MPiK, 1970; realizacja Barbara Erber
- *Józef Piłat*, wystawa pośmiertna, Kielce 1972, MNKi; realizacja Barbara Erber
- *Ziemia kielecka*, wystawa objazdowa, 1971-1972, przygotowana dla ośrodków kultury polskiej w Bratysławie, Pradze, Budapeszcie, Sofii; Barbara Erber – współrealizacja z Biurem Wystaw Artystycznych i Wydziałem Kultury Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach
- *Rękodzieło ludowe Kielecczyny*, Kielce 1973-1974, MNKi; realizacja Barbara Erber
- *Sztuka ludowa Ziemi Kieleckiej*, wystawa pokonkursowa, 1974, Warszawa – Dom Chłopa; realizacja Barbara Erber
- *Rzeźby Józefa Piłata*, 1974, Warszawa – Dom Chłopa; realizacja Barbara Erber
- *Malarstwo Marianny Wiśnios*, Kielce 1976, MNKi; realizacja Barbara Erber
- *Dawny sprzęt w wiejskim gospodarstwie domowym*, Kielce 1977, MNKi; realizacja Barbara Erber

- *Współczesna sztuka ludowa woj. kieleckiego*, Kielce 1977, MNKi; realizacja Barbara Erber
- *Współczesna rzeźba ludowa ze zbiorów Muzeum Narodowego w Kielcach*, Kielce 1978, MNKi; realizacja Barbara Erber
- *Plastyka obrzędowa*, Kielce 1977/1978, MNKi; realizacja Janina Skotnicka
- Stała wystawa etnograficzna, Muzeum Regionalne, Szydłów 1979-1986; realizacja Barbara Erber
- *Malarstwo i rzeźba Tadeusza Żaka*, Kielce 1981, MNKi; realizacja Barbara Erber
- *Malarstwo i rzeźba Tadeusza Żaka*, Warszawa 1982, Państwowe Muzeum Etnograficzne (wystawa poszerzona); realizacja Barbara Erber
- *Malarstwo Stanisława Bąka*, Kielce 1982, MNKi; realizacja Barbara Erber
- *Malarstwo Eugeniusza Brożka*, Kielce 1982/1983, MNKi; realizacja Barbara Erber
- *Boże Narodzenie w sztuce ludowej*, Kielce 1982/1983, MNKi; realizacja Janina Skotnicka
- *Ludowa zabawka muzyczna (ze zbiorów MLIM)*, Kielce 1983, MNKi; realizacja Janina Skotnicka
- *Wzory sztuki ludowej*, Kielce 1983/1984, MNKi; realizacja Barbara Erber
- *Wycinanka ludowa z regionu kieleckiego*, Instytut Polski, Paryż 1983; realizacja Izabela Pieczul
- *Garncarstwo ludowe woj. kieleckiego i jego pogranicza w świetle badań Muzeum Narodowego w Kielcach*, 1984/1985, MNKi; realizacja Janina Skotnicka, Eugenia Fijałkowska
- *Malarstwo Stanisława Bąka*, wystawa pośmiertna, Kielce 1986, Wojewódzki Dom Kultury; realizacja Barbara Erber
- *Garncarstwo Aleksandra Krawczyka i Fryderyka Bąbla (ze zbiorów MNKi)*, WDK, Kielce 1986; realizacja Janina Skotnicka
- *Współczesna sztuka ludowa ze zbiorów Muzeum Narodowego w Kielcach*, Muzeum Krajoznawcze w Winnicy 1987; realizacja Barbara Erber, Janina Skotnicka
- *Malarstwo Eugeniusza Brożka*, Kielce 1988, MNKi; realizacja Barbara Erber
- *Malarstwo Marianny Wiśnios*, Kielce 1988/1989, MNKi; realizacja Barbara Erber
- *Malarstwo Józefa Firmantego*, wystawa pośmiertna, 1996, WDK; realizacja Janina Skotnicka
- *Garncarstwo w Chałupkach*, wystawa stała, Chałupki 1998; realizacja Janina Skotnicka
- *Piłat – setna rocznica urodzin artysty*, Kielce 2000, MNKi; realizacja Janina Skotnicka
- *Hej kołęda, kołęda... Plastyka obrzędowa ze zbiorów Muzeum Narodowego w Kielcach*, Muzeum Historyczno-Archeologiczne, Ostrowiec Świętokrzyski 2000; realizacja Janina Skotnicka
- *Ukrzyżowan, umarł i pogrzebion – ludowe wyobrażenia pasyjne (ze zbiorów MNKi)*, Muzeum Historyczno-Archeologiczne, Ostrowiec Świętokrzyski 2001; realizacja Janina Skotnicka
- *Wiosna – Wielkanoc w twórczości artystów ludowych*, Kielce 2002, MNKi; realizacja Janina Skotnicka

- *Przedstawienia maryjne w sztuce ludowej*, Kielce 2002, MNKi; realizacja Janina Skotnicka
- *Ptaki – cudaki, czyli urok sztuki naiwnej*, Kielce 2002, MNKi; realizacja Janina Skotnicka
- *Wieś kielecka – w polu i zagrodzie*, Kielce 2002, MNKi; realizacja Janina Skotnicka
- *Na szczęście, na zdrowie, na ten Nowy Rok*, Kielce 2003, MNKi; realizacja Janina Skotnicka
- *Byliśmy sąsiadami. Żydzi w pamięci artystów ludowych*, Kielce 2003, MNKi; realizacja Janina Skotnicka
- *Święci Pańscy*, Kielce 2003, MNKi; realizacja Janina Skotnicka
- *Opowieść okupacyjna*, Kielce 2003, MNKi; realizacja Janina Skotnicka
- *Zima na wsi*, Kielce 2003, MNKi; realizacja Janina Skotnicka
- *Sztuka inspirowana tradycją*, Kielce 2003, MNKi; realizacja Janina Skotnicka
- *W kolorach tęczy – sztuka ludowa ze zbiorów MNKi*, Regionalne Muzeum Sztuki, Winnica 2004/2005 r.; realizacja Janina Skotnicka
- *Region świętokrzyski człowiek i środowisko* (wystawa stała), Kielce 2006, MNKi; realizacja części etnograficznej Janina Skotnicka
- *Twórczość Mariana Brudka*, Bogoria 2006; realizacja Janina Skotnicka
- *Wesołego Alleluja – kartki świąteczne ze zbiorów Izabeli i Stanisława Śliwów*, Kielce 2007, MNKi; realizacja Janina Skotnicka
- *Konstytucja 3 – Maja – kartki pocztowe ze zbiorów I. i St. Śliwów*, Kielce 2007, MNKi; realizacja Janina Skotnicka
- *Surowce naturalne tworzywem plastycznym i konserwatorskim*, Kielce 2007, MNKi; Janina Skotnicka – realizacja wspólnie z Dz. Przyrody i Dz. Konserwacji Dzieł Sztuki
- *Początki... Ruch skautowy za Ziemiach Polskich 1910-1920*, Kielce 2007, Janina Skotnicka – realizacja wspólnie z Muzeum Harcerstwa w Warszawie
- *Tradycje ciągle żywe – Wielkanoc w sztuce ludowej*, Kielce 2008, MNKi, realizacja Janina Skotnicka
- *Rzeźby i obrazy Mariana Porady*, Kielce 2008, MNKi, realizacja Janina Skotnicka
- *Boże Narodzenie w tradycji i sztuce ludowej*, Kielce 2008, MNKi, realizacja Janina Skotnicka
- *Donatorzy Muzeum Narodowego w Kielcach, Kielce 2008 cz. dot. sztuki ludowej* – Janina Skotnicka
- *Najcenniejsze zabytki Muzeum Narodowego w Kielcach, Kielce 2008 cz. dot. sztuki ludowej* – Janina Skotnicka

PUBLIKACJE:

- Erber B., *Zarys stanu badań etnograficznych w woj. kieleckim*, w: „Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego” (dalej Rocznik MŚ) t. 2, 1964, s. 333-359
- Erber B., *Józef Franusiak – malarz z Koniemłotów*, w: Rocznik MŚ, t. 3, 1965, s. 341-354
- Dobrowolska A., Erber B., *Kultura ludowa Kielecczyny*, przewodnik po wystawie, Kielce 1971, s. 90
- Erber B., *Rzeźbiarski świat Adama Zegadły* w: „Zeszyty Kieleckie”, Łódź 1971, s. 143-147

- Erber B., *Józef Piłat*, katalog wystawy, Kielce 1972, s. 69
- Skowronek Pieczul I., *Budownictwo wsi Rokitno*, w: „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” (dalej Rocznik MNKi) t. 8, 1973, s. 309-349
- Pieczul I., *Holenderski wiatrak w Szwarszowicach w powiecie opatowskim*, tamże, t. 9, Kraków 1975, s. 467-480
- Erber B., *Współczesna rzeźba ludowa ze zbiorów Muzeum Narodowego w Kielcach*, katalog wystawy, Kielce 1978, s. 69
- Erber B., *Malarstwo i rzeźba Tadeusza Żaka*, katalog wystawy, Kielce 1981
- Erber B., *Wiejscy wytwórcy grzebieni tkackich*, w: Rocznik MNKi, t. 10, 1977, s. 333-377
- Pieczul I., *Zabytkowy wiatrak holenderski w Krasocinie*, tamże, s. 301-418
- Pieczul I., *Zabytkowa chałupa w Świątnikach koło Sandomierza*, w: Rocznik MNKi, t. 12, 1982, s. 303-309
- Erber B., *Z badań nad technikami rękodzielniczymi. Wyrób giętych miar nasypnych w woj. kieleckim*, tamże, s. 257-299
- Erber B., *Ośrodek garncarski w Chałupkach*, Rocznik MNKi, t. 13, 1984, s. 293-345
- Erber B., *Garncarstwo ludowe na Kielecczyźnie; stan badań*, w: Garncarstwo na Kielecczyźnie, Kielce 1985, s. 113-131
- Erber B., *Oleodruki i inne przedstawienia kultowe jako źródła inspiracji w plastyce ludowej Kielecczyzny*, w: Rocznik MNKi, t. 14, 1985, s. 241-272
- Erber B., *Jan Bernasiewicz – twórca ogrodu rzeźb*, w: Rocznik MNKi, t. 15, 1989, s. 259-304
- J. Skotnicka, *Haftowane koszule kobiece z okolic Mirca*, tamże, t. 15, 1989, s. 349-363
- Erber B., *Malarstwo Marianny Wiśnios*, katalog wystawy, Kielce 1988
- Erber B., *Aleksandra Dobrowolska (1906-1989)*, w: Rocznik MNKi, t. 16, s. 417-421
- Erber B., *Wątki religijne w sztuce ludowej*, w: „Pamiętnik Świętokrzyski”. Studia z dziejów kultury chrześcijańskiej, Kielce 1991, s. 207-224
- Skotnicka J., *Badania etnograficzne na terenie Doliny Wilkowskiej*, w: Kielecka Chorągiew Związku Harcerstwa Polskiego im. Stefana Żeromskiego w latach 1956-2000. Materiały sesji historycznej, Kielce 2003, s. 219-220
- Skotnicka J., *Ośrodki garncarskie w materiałach etnograficznych*, w: Nacznia biała w Polsce południowej i środkowej (materiały pokonferencyjne), Kielce – Łągów 2005, s. 182-200
- Skotnicka J., *Region świętokrzyski, człowiek i środowisko* (Etnografia), informator, Kielce 2007, s. 25-30
- Skotnicka J., *Region Świętokrzyski w badaniach etnograficznych Muzeum Narodowego w Kielcach w latach 1953-1977*, w: Rocznik MNKi, t. 23, 2007, s. 104-109
- Skotnicka J., *Z archiwum Muzeum Narodowego w Kielcach: badania etnograficzne w latach 1953-1976*, w: Dziedzictwo kulturowe Regionu Świętokrzyskiego, Kielce 2007, s. 114-122

Foldery i wstępy do katalogów, teksty w katalogach:

- Erber B., *Rzeźba Adama i Henryka Zegadłów*, Warszawa 1965
- Erber B., *Tkactwo*, w: Katalog pokonkursowej wystawy garncarstwa, tkactwa świętokrzyskiego, zabawek ludowych oraz kowalstwa artystycznego, Kielce 1967, s. 8-11

- Erber B., *Sztuka ludowa mieszkańców dawnej Puszczy Kozienskiej; elementy zdobnictwa wnętrza mieszkalnego, rzeźba i malarstwo*, w: Katalog wystawy sztuki ludowej, Kielce 1970, s. 9-10
- Erber B., *Aleksander Kucharski (rzeźba)*, Kielce 1972
- Erber B., *Józef Franusiak (malarstwo i rzeźba)*, Kielce 1972
- Erber B., *Pokonkursowa wystawa plecionkarstwa ludowego*, Kielce 1976
- Erber B., *Malarstwo Eugeniusza Brożka*, Kielce 1983
- Erber B., *Stanisław Bąk (1931-1986)*, Kielce 1986
- Skotnicka J., *Fryderyk Bąbel – garncarstwo*, Kielce 1986
- Skotnicka J., *Aleksander Krawczyk – garncarstwo*, Kielce 1986
- Erber B., *Rzeźby Józefa Karczmarska*, Lublin 1986
- Erber B., *Malowana droga życia Józefa Firmantego*, Kielce 1989
- Erber B., *Sztuka ludowa w woj. kieleckim*, Kraków 1968 (WOIT)
- Erber B., *Twórcy ludowi Ziemi Kieleckiej*, Kielce 1973 (WOIT)
- Erber B., *Kolorowe targi*, Kielce 1971, 1973 (WOIT)
- Erber B., *Wycinanki Kielecczyny*, Kielce 1975 (WOIT)
- Erber B., *Współczesna ludowa sztuka sakralna*, Kielce 1977-1978 (Stowarzyszenie PAX)
- Pieczul I., *Wycinanka ludowa z regionu kieleckiego*, Paryż 1983
- Skotnicka J., *Malarstwo Józefa Firmantego*, Kielce 1996
- Skotnicka J., *Garncarstwo w Chałupkach* folder wystawy stałej, Kielce 1998
- Skotnicka J., *Ukrzyżowan, umarł i pogrzebion*, Ostrowiec Świętokrzyski 2002
- Skotnicka J., *Wystawa zbiorowa artystów nieprofesjonalnych*, wstęp do katalogu, Kraków 2002
- Skotnicka J., *Eugeniusz Brożek – malarz z Sędziszowa w: Nagroda im. Oskara Kolberga Za zasługi dla kultury ludowej*, Przysucha 2006
- Skotnicka J., *Sztuka ludowa regionu świętokrzyskiego w: Kieleckie szlaki turystyczne i ścieżki rowerowe*, przewodnik turystyczny, Kielce 2007, s. 70-76
- Skotnicka J., *Donatorzy Muzeum Narodowego w Kielcach*, katalog, Kielce 2008, s. 158, 161-162, 167, 169-170, 180
- Skotnicka J., *Dział Sztuki Ludowej*, w: *Najcenniejsze zabytki Muzeum Narodowego w Kielcach*, Kielce 2008, s. 208-227

Popularyzacja w informatorach Kulturalno-Artystycznych:

„Przemiany”

- Erber B.: *Batalista z Bodzentyna* (Józef Fafarski), Nr 3/1981; *Malarz nieuczony* (Józef Firmanty), Nr 6/1981; *Rzeźbi latem, a zimą maluje* (Tadeusz Zak), Nr 9/1981; *Etnograf dobrodziej* (Władysław Siarkowski), Nr 3/1982; *Malarz wsi rodzinnej* (Stanisław Bąk), Nr 8/1982; *Malowane nastrojem* (Eugeniusz Brożek), Nr 9/1982; *Jubileusz Adama Zgadły*, Nr 8/1985; *Snycerz z Garbacza* (Izydor Lipiec), Nr 2/1986; *Malowane w odruchu serca* (Kazimierz Rozin), Nr 4/1986; *Miejsce dla Bernasiewicza*, Nr 8/1986

„Ikar”

- Erber B., *Świat Mistrza Jana*, Nr 9/1993, s. 36-37; *Wizje Męki Pańskiej i Zmartwychwstania*, Nr 4/1994, s. 26-27
- Skotnicka J., *Mistrz Sowiński*, Nr 5/1994, s. 22-23

- Erber B., *Artysta obdarowany i obdarowujący...*, Nr 9/1994, s. 11
- Skotnicka J., *Jasętka*, Nr 2/1995, s. 34; *Ni to malarz, ni poeta*, Nr 5/1996, s. 14-15
- Erber B., *Marianna zaczarowana*, Nr 1/1997, s. 36
- Skotnicka J., *Adama Zgadły opowieść o Michniowie*, Nr 9/1997, s. 14-15; *Pasje Józefa Piłata*, Nr 4/2000, s. 22; *Ukrzyżowan, umarł i pogrzebion*, Nr 3/2002, s. 24-25; *Ptaki – cudaki, czyli urok sztuki naiwnej*, Nr 7-8/2002, s. 29; *Wieś kielecka w pałacu*, Nr 10/2002, s. 28
- *Piękno betlejemskiej szopki*, Nr 12/2002, s. 42; *Na szczęście, na zdrowie, na ten Nowy Rok*, Nr 1/2003, s. 28-29; *Motywy żydowskie w sztuce ludowej*, Nr 4/2003, s. 11

„Dedał”

- Skotnicka J., *To cała moja historia, całe moje życie... Sylwetka Tadeusza Paradowskiego*, Nr 1/2004; *Życie, jak koło garncarskie (Tadeusz Połetek)*, Nr 2/2004; *Wystawa skautingu w Kielcach*, Nr 3/2008, s. 24-25; *Rzeźby i obrazy Mariana Porady*, Nr 19/2008 s. 35

„Teraz”

- Skotnicka J., *Z muzealnego skarbcza*, Nr 10/2008, s. 4

UDZIAŁ W SESJACH NAUKOWYCH:

- Skotnicka J., Udział w sesji etnograficznej zorganizowanej w 2000 r. przez Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Wsi Kieleckiej i Muzeum Wsi Kieleckiej w Kielcach na temat: *Dziedzictwo kulturowe regionu świętokrzyskiego*; temat referatu: *Z archiwum Muzeum Narodowego w Kielcach. Badania etnograficzne w latach: 1953-1976*. Publ.
- Skotnicka J., Udział w sesji historycznej zorganizowanej w 2002 r. przez Kielecką Chorągiew ZHP im. Stefana Żeromskiego na temat: *Kielecka Chorągiew Związku Harcerstwa Polskiego im. Stefana Żeromskiego w latach 1956-2000*. Temat referatu: *Badania etnograficzne na terenie Doliny Wilkowskiej*. Publ.
- Skotnicka J., Udział w sesji etnograficznej zorganizowanej w 2003 r. przez Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Wsi Kieleckiej i Muzeum Wsi Kieleckiej na temat: *Kultura ludowa Kielecczyny w aspekcie społeczno-artystycznym*; temat referatu: *Rzeźba i malarstwo ludowe odbiciem wrażliwości plastycznej mieszkańców wsi kieleckiej*
- Skotnicka J., Udział w sesji zorganizowanej w 2005 r. przez Urząd Gminy w Łagowie, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie i Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Kielcach na temat *Naczynia białe w Polsce południowej i środkowej*; temat referatu: *Ośrodki garncarskie Kielecczyny w materiałach etnograficznych*. Publ.
- Skotnicka J., Udział w sesji przygotowanej przez Muzeum Narodowe w Kielcach w 2005 r. na temat *Region Świętokrzyski w badaniach muzealnych*. Temat referatu *Region świętokrzyski w badaniach etnograficznych Muzeum Narodowego w Kielcach w latach 1950-1977*.

FOLK ART DEPARTMENT

Ethnography Department (since 1989 called Folk Art Department) was established in 1953. Till the end of the 1970s the area of their interest was each aspect of Kielce region folk art. When new institution appeared – the Museum of Kielce Countryside – the Department focused on folk creative activity. The main part of the collection is modern sculpture that has been gathered since 1958. Activity of more than eighty sculptors is well documented. The representatives of the oldest generation of artists are: Leon Kudła, Marian Brudek, Izydor Lipiec, Józef Piłat and Adam Zegadło. Painting collection is not so large. But the painters are well known also out of our region: Marianna Wiśnios, Józef Franusiak, Stanisław Bąk, Tadeusz Żak and Eugeniusz Brożek. In the collection one may also find objects from other fields of folk creative activity: textiles and folk clothing (in all its regional varieties), pottery and ceramic figures, decorative ironware. The Folk Art Department collection consisting of 4800 objects was presented on four permanent displays and on over fifty temporary exhibitions. The objects were also a subject of many scientific studies that were published in scientific publications or as individual works.